

Socialdepartementet
Enheten för socialtjänst och funktionshinderspolitik

Stockholm, den 11 juni 2021

Remissvar på Ds 2021:7 Barnets bästa när vård enligt LVU upphör

Inledning

UNICEF Sverige har tagit del av slutbetänkandet av utredningen *Barnets bästa när vård enligt LVU upphör* (Ds 2021:7). UNICEF Sverige delar inte utredarens bedömning av att barnets bästa som självständigt rekvisit inte bör införas och ställer sig därför tveksamma till utredningen i sin helhet. Detta trots att flera av de enskilda förslagen i övrigt är ett steg i rätt riktning för att säkerställa trygghet och skydd för barn vid upphörande av tvångsvård. Däremot anser UNICEF Sverige inte att utredaren lyckats lyfta fram barn som rättighetsbärare i sina resonemang, utan att andra intressen, såsom den starka föräldrarätten, fortsatt fått företräde framför barnets rättigheter i hög utsträckning. I följande remissvar kommenterar UNICEF Sverige de enskilda förslagen i utredningen, men vår samlade bedömning är att införandet av barnets bästa som självständigt rekvisit är en förutsättning för att i grunden stärka barns ställning som rättighetsbärare och göra helheten av förslagen mer rättssäkra ur ett barnrättsperspektiv. Detta bör gälla hela LVU-lagstiftningen och inte enbart bestämmelser som rör upphörande av vård enligt LVU.

UNICEF Sverige är positiva till den politiska vilja som finns att nu se över vissa bestämmelser i LVU-lagstiftningen, med ambitionen att stärka barnets rättigheter. Trots att den ambitionen är bakgrunden till utredningen om barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:21) anser UNICEF Sverige inte att utredaren nått hela vägen. Vi är besvikna på att utredaren inte gått längre i sina förslag gällande att stärka principen om barnets bästa, när utgångspunkten för uppdraget var just det. Utredaren har inte på ett förtjänstfullt sätt, med barnets som rättighetsbärare i fokus, lyckats beskriva principen om barnets bästa och har heller inte lyckats argumentera på ett övertygande sätt gällande varför barnets bästa som självständigt rekvisit inte borde införas. Utredarens beskrivning av barnets bästa stämmer inte överens med den beskrivning som återges i propositionen inför inkorporeringen av barnkonventionen som svensk lag¹ och inte heller med den utförliga beskrivning som återfinns i barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14.² Vår bedömning, efter att ha tagit del av slutbetänkandet, är att de förslag som presenteras som kompensation för att göra barnets bästa till självständigt rekvisit, snarare riskerar att resultera i otydlighet för tillämparen och i slutändan ökad otrygghet, instabilitet, kortsiktighet och osäkerhet för såväl barn, som vårdnadshavare och omsorgsgivande familjehem.

Till skillnad från utredarens slutsats att barnets bästa som självständigt rekvisit skapar rättsosäkerhet och tolkningssvårigheter anser vi att det skulle vara gynnsamt och positivt för såväl barn, som

¹ Prop. 2017/2018:186, s. 96

² FN:s barnrättskommittés Allmänna kommentar nr 14 (CRC/C/GC/14),

vårdnadshavare och omsorgsgivande familjehem att de beslut som fattas kring ett barn alltid grundar sig i vad som, utifrån rådande situation och det enskilda barnet, bedöms vara barnets bästa för just det här barnet.

När det gäller skydd och stöd för barn i utsatta livssituationer handlar det alltid om att göra framtidsprognoser, vilket innebär att det alltid finns en osäkerhet i beslut som dessa. Om samtliga beslut tar sin utgångspunkt i vad som är det bästa för det enskilda barnet och dess situation, hade det medfört en ökad begriplighet för samtliga inblandade parter.

Barnkonventionen är numera lag i Sverige, det måste synas både i utformning och tillämpning av all svensk lagstiftning. Återigen ser vi en utredning med förslag som i allra högsta grad har inverkan på barns liv, utan att barn blivit involverade i utredningsarbetet överhuvudtaget. Vi saknar också i hög utsträckning en förstärkning av vikten av barns delaktighet och krav på att inhämta barnets inställning i beslut som gäller upphörande av vården enligt LVU, vilket är en förutsättning för att rätt beslut ska kunna fattas utifrån vad som är det bästa alternativet för det enskilda barnet.

För att barnets bästa ska stärkas och praxis ska utvecklas i en riktning där barnets rättigheter får en starkare ställning i förhållande till exempelvis föräldrarätten, krävs ett paradigmskifte, där barnets bästa värderas lika högt som andra principer och inte nedvärderas med argument som rättsosäkerhet och otydlighet. Vi ser behov av att lagstiftaren möjliggör detta som ett steg i att förändra praxis och stärka rättssäkerheten för barn. Lagstiftaren måste öka trycket och möjligheterna för domstolarna att tillämpa prövningen av barnets bästa som självständigt rekvisit i högre utsträckning och på ett mer systematiskt sätt än vad som görs idag.

Det är hög tid att från grunden genomföra de förändringar som är nödvändiga för att stärka barnrättsperspektivet i lagstiftningen och tillämpningen av den.

9 Barnets bästa i samband med upphörande av vård

9.2.1 Ett självständigt rekvisit om barnets bästa bör inte införas vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra

Utredningens bedömning: Barnets bästa bör inte utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra.

UNICEF Sveriges kommentar:

UNICEF Sverige avstyrker förslaget om att barnets bästa inte bör utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra.

Enligt både barnkonventionen och angränsande svensk lagstiftning, som exempelvis SoL och LVU, ska barnets bästa vara vägledande i ärenden som rör barn³. Artikel 3 i barnkonventionen ger varje barn rätten att få sina intressen (barnets bästa) bedömda och beaktade vid alla åtgärder och beslut som rör barnet⁴. Skrivningar om bedömningar av barnets bästa har funnits i lagtexten länge och redan idag ska barnets bästa bedömas och beslutas. I propositionen inför inkorporeringen av barnkonventionen gjordes följande analys: *“Att vårdnadshavarens rättigheter är så pass*

³ Se bl. a. Barnkonventionen art 3, Socialtjänstlag (2001:453) kap. 1 §2, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga - LVU, §1 st. 5, Patientlagen (2014:821) 1 kap §8, Tandvårdslagen (1985:125) §3.

⁴ Barnkonventionen, Art 3

långtgående i svensk rätt försvårar i vissa situationer möjligheterna att tillvarata barnets rättigheter, vilket blir särskilt tydligt då barnets och föräldrarnas intressen inte är samstämmiga. I sådana situationer blir en bedömning av barnets bästa central”⁵.

I barnrättskommittén allmänna kommentar nr 14 beskrivs att syftet med begreppet ”barnets bästa” är att säkerställa barnets tillgång till alla de rättigheter som erkänns i barnkonventionen. Barnets bästa är såväl en rättighet, som en princip och ett tillvägagångssätt som ska bedömas utifrån alla aspekter av barnets intresse i en specifik situation. Prövningen av barnets bästa handlar med andra ord förenklat om att utvärdera och väga allt som behövs för att fatta beslut i den specifika situation barnet befinner sig i⁶.

Det är viktigt att komma ihåg att det bästa för ett barn i en viss utsatt situation inte per automatik kommer vara samma som det bästa för andra barn i samma slags situation, vilket understryker vikten av att göra prövningar av barnets bästa i varje enskilt fall. Hänsyn måste tas till olika former av utsatthet för varje enskilt barn, eftersom varje barn är unikt och varje situation måste bedömas utifrån det. *”Varje barns levnadshistoria från födseln bör få en individuell bedömning, med regelbundna genomgångar av en grupp med olika kompetenser representerade, och rekommenderad skälig anpassning under barnets hela utvecklingsprocess”⁷.*

UNICEF Sverige anser att införandet av barnets bästa som självständigt rekvisit är en förutsättning för att i grunden stärka barns ställning som rättighetsbärare och göra helheten av utredningens förslag mer rättssäkra ur ett barnrättsperspektiv. Barnets bästa som självständigt rekvisit skulle innebära att bedömningar av upphörande av vård enligt LVU skulle utgå från vad som bedöms vara det bästa för barnet i varje enskild situation, snarare än att bara utgå från det vårdbehov som fanns när vården inleddes.

När bedömningar av upphörande av vården enligt LVU görs enbart utifrån det ursprungliga vårdbehovet, kan det medföra stora konsekvenser för det enskilda barnet. Till exempel tas ingen hänsyn till hur barnets knutit an till sitt familjehem som det kan ha varit placerat hos sedan födseln eller under väldigt lång tid. Att enbart utgå från vårdbehovet vid inledning av placeringen ger en endimensionell bild av barnets behov och ställer barnets rättigheter i skymundan. Det är viktigt att komma ihåg att barnets liv inte sätts på paus i och med en placering, vilket blir extra viktigt att ta hänsyn till vid långa placeringar och placeringar från tidig ålder. En prövning av barnets bästa skulle i högre utsträckning ta hänsyn till flera faktorer i barnets tillvaro och livssituation och skulle dessutom stärka barnets rätt till delaktighet och inflytande, vilket är förutsättningar för en fullständig prövning av barnets bästa. Det skulle också innebära att barnets inställning stärks i beslut som rör barnets framtid och liv.

Det vi ser när vi tittar på praktiskt genomförande och domslut är att bedömningar (av barnets bästa) alltför sällan dokumenteras på ett tydligt sätt och att det därför inte blir tydligt *hur* bedömningen av barnets bästa gått till, vilket leder till oklarheter gällande vad begreppet innebär⁸.

⁵ SOU 2016:19, s 289.

⁶ FNs barnrättskommittés allmänna kommentar nr 14 (CRC/C/GC/14)

⁷ Ibid.

⁸ UNICEF Sverige, *Barnkonventionen som lag i praktiken - En granskning av domar från 2020*. <https://blog.unicef.se/wp-content/uploads/2021/03/unicefs-granskning-av-domar.pdf>

Vi håller med utredaren om att lagen och tillhörande riktlinjer och tillämpningsstöd måste vara tydliga för att undvika godtycklighet och rättsosäkerhet. Däremot anser vi inte att begreppet barnets bästa, per automatik, behöver innebära utökade tolkningsproblem. Det finns redan idag tydlig vägledning, både med stöd i barnrättskommitténs allmänna kommentarer⁹, barnombudsmannens verktyg för prövningar av barnets bästa, och domar från både HD och Migrationsöverdomstolen, i hur en prövning av barnets bästa ska gå till, vilket är ett viktigt stöd för att undvika rättsosäkerhet och tolkningsproblem¹⁰. I de allmänna kommentarerna finns en omfattande beskrivning av principen om barnets bästa och hur den ska tolkas och tillämpas¹¹. Att införa barnets bästa som självständigt rekvisit skulle ställa högre krav på väl genomförda prövningar av barnets bästa och tydligare dokumentation av hur dessa prövningar ska genomföras. Därefter blir det upp till domstolarna att utveckla praxis inom området.

Vidare ställer vi oss frågande till hur utredaren kommit fram till att barnets bästa som självständigt rekvisit skulle innebära en högre grad av rättsosäkerhet än exempelvis förslaget om att vården inte *“ska upphöra förrän de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt”*¹², vilket utredaren i det fallet anser kan prövas i varje enskilt fall till skillnad från barnets bästa.

Utredningen redovisar dessutom hur tidigare utredningar lämnat förslag om att barnets bästa särskilt ska vägas in vid bedömning av om vården enligt LVU ska upphöra, men att det inte skett någon lagstiftning om detta¹³. I samband med den senaste utredningen som behandlade LVU (Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU (SOU 2015:71)) ställde sig majoriteten av remissinstanserna positiva till att barnets bästa ska ses som ett självständigt rekvisit vid bedömning av upphörande av vården. De som avstyrkte förslaget (bland annat JO) hänvisade till möjligheten att använda sig av bestämmelsen om flyttförbud. UNICEF Sverige anser dock att flyttförbud är en betydligt sämre konstruktion om ambitionen är att stärka barnets rättigheter och tillgång till trygghet och skydd. Frågan är också om behovet av skydd och stöd kan anses upphört, om förutsättningarna för barnet att flytta hem inte finns.

Utredaren argumenterar för att det självständiga rekvisitet barnets bästa inte nödvändigtvis innebär att barnet kan bo kvar i samma familjehem, utan att det ansvaret ligger hos ansvarig socialnämnd¹⁴. UNICEF Sverige ser inte detta som ett argument till att inte införa barnets bästa som självständigt rekvisit. Vårdsammanbrott är en risk som kommer med placeringar, oavsett grunder för placeringen, men det finns inga argument för att sannolikheten för vårdsammanbrott skulle bli större med införandet av barnets bästa som självständigt rekvisit. Med utgångspunkt i barnets bästa skulle resultatet lika gärna kunna bli det omvända, då både barn och familjehem kan känna trygghet i att besluten fattas med utgångspunkt i vad som är det bästa för barnet, snarare än utifrån andra förutsättningar. Däremot åligger det ansvarig socialnämnd att, precis som i frågan om hemflytt eller ej, göra en väl dokumenterad prövning av barnets bästa för att kunna avgöra vilka alternativ som finns och som matchar barnets behov i en situation där barnet av någon anledning tvingas bryta upp

⁹ Ibid.

¹⁰ UNICEF Sverige, *Barnkonventionen som lag i praktiken - En granskning av domar från 2020*. <https://blog.unicef.se/wp-content/uploads/2021/03/unicefs-granskning-av-domar.pdf>

¹¹ FNs barnrättskommittés allmänna kommentar nr 14 (CRC/C/GC/14)

¹² Ds 2021:7, s. 73

¹³ Ds 2021:7

¹⁴ Ds 2021:7, s 69.

från familjehemmet. I händelse av en situation som den, kan prövningen eventuellt leda till att en återförening med den biologiska familjen ska ske, men det måste även i detta steg föregås av en prövning av barnets bästa.

9.3.1 Förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande för att vård enligt 2 § LVU ska kunna upphöra

Utredningens förslag: När vård har beslutats med stöd av 2 § LVU får socialnämnden inte besluta att vården ska upphöra förrän de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.

UNICEF Sveriges kommentar:

UNICEF Sverige ställer sig positiva till förslaget om att förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande för att vård enligt 2§ LVU ska kunna upphöra, med reservation för att detsamma ska gälla för placeringar enligt 3 § LVU. Skyddet måste stärkas upp för alla barn, och oavsett vad anledningen till placeringen är finns det ett behov av att hemförhållanden och omständigheter runt om barnet behöver vara förändrade, för att barnets situation ska kunna säkras på lång sikt, oavsett om det gäller yngre eller äldre barn. Många placeringar som görs utifrån eget beteende (3§ LVU) bottnar i grunden i brister i hemmiljön eller vårdnadshavares bristande förmåga att möta barnets behov, vilket riskerar förbises i annat fall.

Att barn och föräldrar ska återförenas är en grundläggande princip i socialtjänstlagen¹⁵. I Utredningen om en ny LVU-lagstiftning (SOU 2015:71) beskriver Håkan Ceder *“hur socialnämnden planerar för och stödjer föräldrarna för att detta ska vara möjligt är en viktig rättsakerhetsfråga”*¹⁶. Utredningen föreslår att barnets vårdplan ska *“ska beskriva vilka förändringar som krävs för att barnet ska kunna återvända hem och vilket stöd nämnden kan erbjuda vårdnadshavarna för att det ska vara möjligt”*¹⁷. Vi instämmer i resonemanget som förs i Ceders LVU-utredning och vill understryka vikten av att vårdnadshavare, utöver säkerhetsåtgärder som drogtester, även blir ålagda att ta emot behandling och stöd utifrån sin föräldraroll, för att en förändring ska kunna anses bli varaktig och genomgripande. Även detta bör gälla vid placeringar enligt både §2 LVU och §3 LVU och vid samtliga placeringar enligt LVU, oavsett om en hemflytt planeras eller ej.

Slutligen, ställer vi oss frågande till utredarens resonemang kring att barnets bästa bedöms vara alltför svårtolkat¹⁸, men att *“förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande”* anses kunna bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, utan att detta skulle leda till tolkningsproblem¹⁹. Vi ser det som positivt att det finns utrymme att göra bedömningen utifrån den enskilda situationen och att det inte finns en angiven tidsgräns, men anser att förslagen behöver utredas och förklaras mer utförligt.

9.4.1 En skyldighet för socialnämnden att överväga flyttningsförbud vid övervägande eller prövning av upphörande av vård bör införas

Utredningens förslag: När barnet är placerad i enskilt hem och socialnämnden överväger om vård enligt LVU fortfarande behövs eller prövar om vård enligt LVU ska upphöra ska socialnämnden också

¹⁵ Socialtjänstlag (2001:453)

¹⁶ SOU 2015:71, s 49

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ds 2021:7, s 68

¹⁹ Ds 2021:7, s 75

överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. När barnet är placerad i enskilt hem och socialnämnden överväger om vård enligt socialtjänstlagen fortfarande behövs eller vårdnadshavare eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra ska socialnämnden också överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige ställer sig positiva till förslaget och anser att flyttförbudet bör finnas kvar som en "säkerhetsventil" och ett komplement till barnets bästa som självständigt rekvisit. Vi gör dock bedömningen att barnets bästa som självständigt rekvisit skulle räcka och att flyttförbudet därmed inte behöver aktualiseras i de här fallen. När barnets bästa som självständigt rekvisit kan tillämpas, blir barnets bästa det avgörande, inte huruvida riskerna är för stora för att barnet ska kunna flytta hem, trots att vårdbehov enligt LVU inte längre förestår. Vi håller med i resonemanget i SOU 2015:71 om att flyttförbudet i första hand kommer vara viktigt för att undvika riskfyllda eller skadliga hemtagningar av barn som är placerade på frivillig väg enligt socialtjänstlagen²⁰.

9.4.2 Kunskapsstöd i fråga om tillämpning av flyttningsförbud

Utredningens bedömning: Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att öka kunskapen om flyttningsförbud och ta fram ett stöd om möjligheten att ansöka om flyttningsförbud och besluta om tillfälligt flyttningsförbud.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige ställer sig positiva till förslaget om att Socialstyrelsen får i uppdrag om att öka kunskapen om flyttningsförbud. UNICEF Sverige anser även att Socialstyrelsen även bör få ett uppdrag att sprida kunskapen och användningen av FNs barnrättskommittés allmänna kommentar nr 14²¹ och Barnombudsmannens stöd för prövning av barnets bästa²², alternativt integrera prövningen av barnets bästa i kunskapshöjande insatser riktade mot bland annat socialtjänst.

Vår bedömning är att det fortfarande finns stora behov av kunskapshöjande insatser både inom rättsväsendet och inom socialnämnden när det gäller barnets rättigheter och prövningar av barnets bästa generellt. Det råder stora regionala skillnader i barns tillgång till skydd och stöd, vilket bland annat grundar sig i bristande kunskaper om barns rättigheter och synen på barn som rättighetsbärare.

Ökade krav på redogörelse för prövningar av barnets bästa är en viktig motor för att utveckla praxis i en riktning som även i praktiken stärker barnets ställning som rättighetsbärare. Det ställer krav på nationell nivå, att tillgodose behovet att kunskap och information bredd i landet, för att motverka de regionala skillnader det kommunala självstyret medför.

10 Socialnämndens ansvar vid överflyttning av vårdnaden

10.1 Särskilt övervägande när barnet har varit placerad i två år

Utredningens förslag: Socialnämnden ska senast när barnet varit placerad i samma familjehem under två år särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

²⁰ SOU 2015:71

²¹ CRC/C/GC/14

²² <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/provning-av-barnets-basta-2020.pdf>

UNICEF Sveriges kommentar: När det gäller förslaget om övervägande av vårdnadsöverflytt används beslutet inte i någon högre utsträckning idag. Detta kan ha många förklaringar, bland annat att återföreningsprincipen kopplat till föräldrarätten har en traditionellt stark ställning vid beslut som rör barn som är placerade, men också att det råder osäkerhet kring vad som ska vägas in i en bedömning av så ingripande karaktär²³.

Vi kan se att förslaget om överflyttning av vårdnaden är ett försök att balansera återföreningsprincipen, men vi anser att den bästa vägen att gå hade varit att införa barnets bästa som självständigt rekvisit. Vårdnadsöverflytt är en betydligt mer ingripande åtgärd, både för barnet och vårdnadshavaren och medför inte per automatik att situationen för barnet blir lugnare. Både när det gäller förslagen om vårdnadsöverflytt och flyttförbud efterfrågar vi en djupare analys av varför detta inte används idag. Det skulle ge en mer nyanserad bild av åtgärderna och vilka för- och nackdelar de för med sig.

UNICEF Sverige vill understryka att en vårdnadsöverflytt är ett definitivt ingripande, som i vissa fall, särskilt för yngre barn som växt upp i sitt familjehem, är det bästa för barnet. Vi vill dock poängtera att vårdnadsöverflytt är en betydligt mer ingripande åtgärd, både i barnets och vårdnadshavarnas liv, än att införa barnets bästa som självständigt rekvisit. Vi efterfrågar en mer djupgående analys av vad en vårdnadsöverflytt innebär, för samtliga inblandade parter, samt vilka konsekvenser vårdnadsöverflytt kan få för barnet, familjehemmet och de biologiska föräldrarna.

Även om det i vissa fall kan vara positivt att överväga överflyttning av vårdnaden, så behöver det tydliggöras vad som ska vägas in i en sådan bedömning. Vi saknar också en mer djupgående analys av vad som kan vara positivt och negativt med vårdnadsöverflytt, till exempel familjehemmets förhållande till biologiska föräldrarna när vårdnaden flyttats över, den formella relationen mellan familjehem och socialtjänst när vården upphör, samt familjehemmets eventuella behov av stöd från socialtjänstens i samband med en vårdnadsöverflytt.

Vidare ställer sig UNICEF Sverige frågande till hur utredaren kommit fram till att just två år är en bra tid för övervägande av vårdnadsöverflytt. Vi hade gärna sett ett tydligare resonemang med utgångspunkt²⁴ i anknytningsteorin när det gäller hur lång tid det tar för ett barn att knyta an till sina primära omsorgspersoner. Däremot är vi positiva till att utredaren lyfter fram att barnets egen inställning alltid ska väga tungt vid ett sådant övervägande²⁵.

11 Socialnämndens uppföljningsskyldighet

11.1 En skyldighet för socialnämnden att följa upp den unges situation efter avslutad LVU-vård bör införas

Utredningens förslag: Socialnämnden ska följa upp situationen för den som är under 18 år när vård har upphört enligt 21 § LVU. Om den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne när vård har upphört men återföreningen behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återförening har skett. Om flyttningsförbud eller tillfälligt flyttningsförbud har meddelats i samband med att vård har upphört ska socialnämnden följa upp den unges situation först när ett sådant förbud har upphört och den unge har återförenats med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne. En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att socialnämndens uppföljningsskyldighet inträder. En uppföljning ska avslutas

²³ SOU 2015:71, s 51-52

²⁴ <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/publikationer/genomfora-barnkonventionen/provning-av-barnets-basta/>

²⁵ DS 2021:7, s 89.

tidigare om socialnämnden finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket SoL. Vid en uppföljning får socialnämnden konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs samt samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke. Socialnämnden ska underrätta den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs när uppföljningen inleds respektive avslutas.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige tillstyrker förslaget om att socialnämnden ska ha en skyldighet att följa upp barnet efter avslutad vård enligt LVU. Det är viktigt att socialnämnden efter avslutad insats enligt LVU har kvar ansvaret för att säkerställa att situationen för barnet är tillfredsställande, att barnet har det bra efter hemflytt och att barnet har tillgång till rätt stöd och skydd. En sådan skyldighet möjliggör att bedriva en form av mellantvång och bibehålla insynen i barnets liv. Däremot behöver det tydliggöras vad som händer om vårdnadshavarna till exempel inte följer planeringen eller inte sköter kontakten med socialnämnden. Vi är också positiva till att förslaget lyfter fram socialnämndens möjlighet att samtala med barnet utan vårdnadshavarnas samtycke eller närvaro, samt det förtydligade informationskravet för socialnämnden gentemot barnet.

Vi ser dock flera problem med förslagets nuvarande utformning. Med bakgrunden att barnet varit omhändertaget med stöd av tvångslagstiftning bedömer vi att sex månader är en alldeles för kort tidsperiod för att säkerställa att återföreningen gått bra och att barnets rätt till skydd, stöd och trygghet kan anses säkerställt.

Däremot anser vi inte att informationsskyldigheten enbart ska gälla barn över 15 år, utan att den även ska gälla yngre barn. Barnets rätt till delaktighet och information behöver stärkas i alla frågor som rör barn, detta gäller inte minst yngre barn. Enligt barnkonventionen finns det inga åldersgränser när det gäller barns rätt till delaktighet (art 12) och information (art 17) i frågor som rör dem. Istället ska den avvägningen göras utifrån ålder och mognad, och handlar snarare om nämndens ansvar och förmåga att tillgängliggöra information på ett barnanpassat sätt, än att barn inte är tillräckligt mogna för att ta emot information²⁶. Eftersom socialnämndens uppföljningsansvar har som syfte att säkerställa barnets trygghet och behov av skydd och stöd är det av stor vikt att även yngre barn involveras och får den information det behöver för att skapa en känsla av sammanhang och förståelse för vad som händer runt omkring. Barnet behöver också ha möjlighet att lyfta sina tankar och åsikter och eventuell oro. Vi anser dessutom att det är viktigt att socialnämnden, även i ärenden där det beslutats om någon form av flyttförbud, har kontinuerlig kontakt med barnet redan innan återföreningen skett, i de fall en hemflytt är planerad.

Att under uppföljningstiden ha samtal med barnet utan vårdnadshavarens samtycke eller närvaro är en positiv och viktig markering när det gäller barnets rätt i förhållande till föräldrarnas rätt i ärenden där barn har en särskilt utsatt position. Vi vill dock lyfta vikten att den möjligheten inte i praktiken enbart innebär ett möte med barnet i slutet av uppföljningstiden, utan att socialnämnden kontinuerligt har kontakt med barnet. Uppföljningsskyldigheten innebär ytterligare arbetsbelastning på en redan hårt belastad myndighet, vilket skapar oro för hur vården kommer följas upp och med vilken kontinuitet och noggrannhet.

UNICEF anser att uppföljningstiden enligt förslaget på sex månader är alltför kort för att kunna säkerställa barnets trygghet efter en återförening. Vi anser att uppföljningstiden bör vara minst ett år, men också utgå från det enskilda barnets situation och behov.

²⁶ Barnkonventionen, art 12 och art 17

12 Drogtest

12.5.1 Drogtest inför umgänge

Utredningens bedömning: Det finns behov av att kunna ge socialnämnden befogenhet att besluta att vårdnadshavare eller förälder till barn som vårdas enligt LVU ska lämna drogtest inför umgänge.

UNICEF Sveriges kommentar: Ur ett barnrättsperspektiv är det en självklarhet att socialnämnden har möjlighet att begära drogtest inför umgänge om det finns misstanke om missbruk. Barnet ska inte riskera att träffa drog- eller alkoholpåverkade föräldrar vid umgänge. Det är en självklarhet att barnets trygghet och tillit måste ges företräde framför vårdnadshavares/förälders rätt till privatliv och integritet.

Vi anser att förslaget är bra, men negativa drogtestar får i sig inte bli en parameter för bedömningen av föräldraförmågan. När det exempelvis gäller barn som utsatts för våld är risken stor att våldet återupptas vid en hemflytt om vårdnadshavarna inte fått stöd i sitt föräldraskap under placeringstiden. Det bör därför också införas en skyldighet för vårdnadshavare att ta emot stöd i sin föräldraroll vid sidan av drogtestar.

12.5.2 Drogtest inför upphörande av LVU

Utredningens bedömning: Det finns behov av att ge socialnämnden befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest inför prövning av om vård enligt LVU ska upphöra.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige tillstyrker förslaget och ser det som en självklarhet att socialnämnden, som ett steg i att säkra att den miljö barnet flyttar tillbaka till är lämpad för barnet, har befogenhet att besluta om drogtest av vårdnadshavare inför prövning av om vården enligt LVU ska upphöra. Ur ett barnrättsperspektiv finns det inga tvivel när det gäller att barnets rätt till att växa upp i en trygg och säker miljö alltid behöver gå före vårdnadshavarens rätt till sitt barn och rätten till integritet och privatliv. Att inte ha möjlighet att kontrollera eventuell förekomst av droger kan medföra stora risker för ett barn som eventuellt ska flytta hem. Det bör ligga i allas intresse, såväl barnets, nämndens och vårdnadshavarens, att socialnämnden har den här befogenheten som ett sätt att säkra upp runt barnet.

12.5.3 Drogtest efter upphörande av LVU

Utredningens bedömning: Socialnämnden bör inte ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest efter tvångsvårdens upphörande.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige avstyrker och ifrågasätter förslaget, då vi anser att socialnämnden, under tiden för uppföljning efter upphörande av LVU borde ha befogenhet att besluta om drogtest för vårdnadshavare.

12.6 Socialnämnden bör ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare och föräldrar ska lämna prov för kontroll av drogpåverkan

Utredningens förslag: Inför umgänge och inför prövning av om vård enligt 21 § LVU ska upphöra får socialnämnden, om det finns anledning till det, besluta att vårdnadshavare eller förälder ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1696) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Ett beslut om att vårdnadshavare eller förälder ska lämna prov får endast fattas om inte annat motiveras av medicinska och liknande skäl. Ett sådant beslut får endast fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Vidare

gäller att kontrollen får genomföras endast i den form och utsträckning som är nödvändig för det angivna syftet.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige är enig med utredaren om att socialnämnden bör ges befogenhet att besluta om att vårdnadshavare och föräldrar ska lämna prov för kontroll av drogpåverkan i ovan nämnda situationer, som ett steg i att säkra barnets trygghet och skydd. Barnet ska inte riskera att träffa drog- eller alkoholpåverkade föräldrar vid umgänge. Det är en självklarhet att barnets trygghet och tillit måste ges företräde framför vårdnadshavares/förälders rätt till privatliv och integritet.

12.7 Överklagande av beslut att lämna prov

Utredningens förslag: Socialnämndens beslut att en vårdnadshavare eller en förälder ska lämna prov för kontroll av påverkan av alkoholhaltiga drycker, narkotika m.m. ska kunna överklagas.

UNICEF Sveriges kommentar: Att kunna överklaga ett beslut är en grundpelare för rättsstaten och en viktig mänsklig rättighet. Däremot är det av stor vikt att barnets rätt till skydd och säkerhet inte äventyras på grund av handläggningen med överklagan. Med tanke på att drogtester utförs i nära anslutning till själva umgänget utgår vi ifrån att umgänget inte kan bli av, vid en eventuell vägran att lämna prov. En förutsättning för att drogtester ska ge önskat resultat är också att nämnden kan använda sig av slumpmässiga drogtester.

14 Konsekvenser

14.1 Ekonomiska konsekvenser

Utredningens bedömning: Förslaget om skyldighet för socialnämnden att följa upp ett barns situation efter avslutad vård bedöms öka kostnaderna för kommunerna. Övriga förslag bedöms endast medföra marginella kostnadsökningar för kommunerna. Kostnaderna för Sveriges domstolar bedöms öka marginellt men bedöms rymmas inom befintliga ekonomiska ramar.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige är positiva till att utredaren lyfter det faktum att kommunernas kostnader kommer öka med den utökade skyldigheten för uppföljning. UNICEF Sverige vill understryka det faktum att socialtjänsten på många ställen runt om i landet är hårt belastad, vilket innebär risker både för kontinuiteten i socialtjänstens uppdrag med placerade barn, men också för rätts säkerheten och kvaliteten i det utförda arbetet. Vi anser att detta är en fråga som måste adresseras i betydligt högre utsträckning, då vi anser att förändring kräver rimliga förutsättningar för att vara genomförbara i praktiken. I annat fall är risken att det snarare än lagstiftarens intention blir ekonomiska ramar och kommuners handlingsutrymme som avgör hur barnets rättigheter förverkligas i praktiken. Regionala skillnader i tillgång till skydd och stöd för barn i utsatta livssituationer är redan idag en utmaning som måste adresseras. Kombinationen av det långtgående kommunala självstyret och ett lagförslag om en ny socialtjänstlag som föreslås återgå till en renare form av ramlag utan detaljstyrning riskerar att resultera i att utgångspunkten för bedömningar och beslut som ska fattas, redan på förhand färgas av olika organisatoriska eller ekonomiska begränsningar hos kommunen, snarare än att utgå från det enskilda barnet. För att säkerställa att barns rättigheter efterlevs måste socialnämnden resurssättas på ett sätt som matchar de behov kommunen har.

När det gäller kostnader för domstolar anser vi att det behöver göras mer satsningar och ekonomiska resurser för att framtidssäkra kunskap och kompetens när det gäller barnets rättigheter.

14.2 Konsekvenser för barn

Utredningens bedömning: Förslagen bidrar till ökad trygghet, säkerhet och stabilitet och till att ytterligare stärka barnets bästa för barn som vårdas enligt LVU och socialtjänstlagen.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige anser att de förslag utredaren lagt fram till viss del kan bidra till ökad trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som vårdas enligt LVU. Vi anser dock att införandet av barnets bästa som självständigt rekvisit hade varit en betydligt mer kraftfull och tydlig markering för att stärka barns ställning som rättighetsbärare. Vi önskar se en lagstiftning som inte anpassar sig till den föräldrarättens starka position, utan istället utmanar oss att ta ett steg närmare det paradigmskifte det innebär att förändra synen på barn och därmed också göra barnets bästa till utgångspunkten för alla beslut som rör barn även i praktiken.

14.3 Samhällsekonomiska konsekvenser

Utredningens bedömning: En ökad trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som är och har varit i samhällsvård kan leda till att dessa barn ges bättre framtidsutsikter när det gäller hälsa, utbildning, personlig utveckling och yrkesliv, vilket på sikt kan bedömas gynnsamt för samhällsekonomin.

UNICEF Sveriges kommentar: UNICEF Sverige håller med utredaren om att ökad trygghet, säkerhet och stabilitet kan gynna placerade barns framtidsutsikter. Däremot anser vi inte att förslagen som anges i utredningen är de förslag som på bästa sätt skapar dessa förutsättningar. Vi vill se högre ambitioner och förslag som i grunden har sin utgångspunkt i barnets rättigheter. UNICEF Sverige anser att ett omtag behövs gällande både LVU och socialtjänstlagen, för att i grunden förändra synen på barn och utveckla en praxis där barnets rättigheter får genomslag på riktigt. Det räcker inte att dutta här och där, vi måste våga byta perspektiv.

Pernilla Baralt
Generalsekreterare, UNICEF Sverige

Underlaget är framtaget av Marie Hugander Juhlin, barnrättsrådgivare UNICEF Sverige. För kontakt och eventuella frågor: marie.hugander.juhlin@unicef.se